

Nya presstödet öppnar för kontroll av journalister

Regeringen tycks vilja förvandla presstödet till ett verktyg för att "skapa goda förutsättningar för kvalitetsjournalistik". Idéerna öppnar för politisk styrning av medierna. Den regeringslojala utredaren Anette Novak negligerar både anda och regelverk i yttrandefrihetsgrundlagarna och måste stoppas, menar tryckfrihetsexperten Nils Funcke.

Av: Nils Funcke, tryckfrihetsexpert

Publicerad: 11 december 2015 kl 09:48

Den 2 december fyllde den svenska tryckfrihetsförordningen 249 år. 2016 blir högtidstalens år. Men när ni hör demokratiminister Alice Bah Kuhnke prisa yttrandefriheten så minns att tal vid vita dukar är en sak och handling en annan.

Innan vi återvänder till nutid låt oss backa tillbaka till den 1 augusti 1828. Då dras utgivningsbeviset för Nyare Conversations-Bladet in. Kung Karl XIV Johan (född Jean Bernadotte) ogillar tidningens kritik kring att regeringen motarbetar norrmännens firande av 17 maj. Tidningen anses "smädlig" och får inte ges ut i fortsättningen. Av samma skäl dras Det femte Aftonbladet in 1836. Innan indragningsmakten avskaffas 1845 har 63 skrifter förlorat sitt utgivningsbevis och lika många utgivare drabbats av förbud att vara utgivare.

Med hot om att återvända till Frankrike skaffade sig Karl XIV Johan mediepolitiska verktyg att använda mot dem han ansåg hade missbrukat tryckfriheten. Tryckfrihetsförordningen från 1766, som återställdes 1810 efter det Gustavianska enväldet, åderlåtts på nytt 1812 med indragningsmakten.

Yttrandefrihetsgrundlagarna - tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen - innehåller ett antal grundbultar. De ger var och en rätt att ta del av allmänna handlingar och starta en webbtidning eller tidning. Bestämmelserna i grundlagarna skyddar uppgiftslämnare, förbjuder förhandsgranskning och hindrande åtgärder från myndigheterna samt innehåller ett unikt rättegångsförfarande med juryprövning.

Indragningsmakten är ett exempel på en åtgärd som är oförenlig med grundprinciperna. Vår historia rymmer dessvärre fler exempel på när en regering säger ett och gör ett annat.

Samtidigt som Per Albin Hanson 1941 uttrycker "sin höga uppskattning av det fria ordet" inför regeringen administrativa åtgärder mot dem som inte anses använda friheten på ett ansvarsfullt sätt. Under världskriget drabbas anti-nazistiska tidningar av konfiskationer och förbud att transporteras med allmänna kommunikationsmedel samtidigt som offentlighetsprincipen i praktiken upphävs.

Som alltid motiveras inskränkningarna av statsnyttan som regeringen för dagen definierar den. En klok lagstiftare förmår se och eliminerar regler och bestämmelser som en mindre klok och utrikespolitiskt överkänslig regering i framtiden skulle kunna använda för att begränsa yttrandefriheten.

Förbudet mot administrativa hindrande åtgärder och etableringsfriheten i grundlagen innebär att myndigheterna inte får särbehandla till exempel en skrift på grund av dess innehåll. Att straffbeskatta en religiös skrift skulle utgöra en förbjuden åtgärd liksom att vid pappersransonering vägra en vänstertidning att få sin ranson. På motsvarande sätt utgör en positiv särbehandling en förbjuden åtgärd eftersom det får negativa effekter på konkurrerande tidningar eller webbplatser.

Presstödet, som kom till efter en kohandel mellan Centerpartiet och Socialdemokraterna, är ett exempel på en positiv åtgärd. Regelverket riggades för att rädda partiernas egna tidningar. Konstruktionen ger en möjlighet att med kraftiga höjningar försvåra för eller till och med hota många liberala regionala och lokala tidningar samt Dagens Nyheter. Även om det inte framstår som sannolikt visar det presstödet grundlagsstridiga konstruktion och potential att styra och ställa på mediemarknaden.

Trots möjligheterna att favorisera grupper av tidningar är presstödet för generellt utformat för att komma åt en enskild publikation. Men nu ska det vässas.

Regeringen vill göra presstödet till ett effektivt verktyg för mediepolitiken. Enligt regeringens ska stödet utformas för att "skapa goda förutsättningar för kvalitetsjournalistik" oavsett distributionsätt. Det låter vällovtligt och omtänksamt. Men när intentionerna konkretiseras av regeringens utredare Anette Novak faller fikonlövet. Då framträder ett system som i all sin nakenhet innebär en direkt politisk styrning och öppnar för än fler ingripanden mot publikation som efter Novaks uthållighetstest rangerar och inte upprätthåller en "godtagbar kvalitet".

Enligt Novak är det "ofrånkomligt" att ett framtida mediestöd måste utgå från innehållet och inte distributionsformen. I stället för formella kriterier ska kvaliteten avgöra vem som förtjänar att få del av det statliga ymnighetshornet. Det öppnar för godtycke och smak. Det blir tydligt när Novak inte förmår definiera kvalitet utan tar till ett cirkelresonemang om att det först vid en "jämförelse mellan olika ansökningar och förslag ofta klargörs var gränsen för godtagbar kvalitet ska dras".

Som gräddes på detta moras av brist på precision tänker Novak föreslå ett demokratikrav. Endast publikationer som anses inta någon, ännu ej definierad, demokratisk grundhållning ska få stöd. Anette Novak negligerar och bortser helt från förbudet i yttrandefrihetsgrundlagarna mot hindrande åtgärder och kravet på etableringsfrihet.

Är det någon som tror att Karl XIV Johan inte skulle dragit in presstödet för Aftonbladet, Argus och övriga tidningar om det funnits? Eller att samlingsregeringen under kriget skulle accepterat att Torgny Segerstedts Göteborgs Handels- och Sjöfartidning skulle få statligt stöd samtidigt som regeringen konfiskerade tidningen gång på gång?

Att införa regler för stöd till journalistik av "godtagbar kvalitet" innebär också att regeringen riskerar att binda ris åt egen rygg. Östen Undén, utrikesminister 1934–1936, insåg vikten av att regeringen skulle kunna frånsäga sig allt ansvar för innehållet i pressen.

Med hänvisning till grundlagarna kunde regeringen enligt Undén förklara att den var förhindrad att ingripa när utländska makter klagade. Den hållningen blev omöjlig att upprätthålla sedan samlingsregeringen återuppväckt ett laglik i tryckfrihetsförordningen som gav regeringen möjlighet att utan rättgång konfiskera en tidning som förorsakat missförstånd med utländsk makt.

För att kunna ta Alice Bah Kuhnkes högtidstal på allvar krävs att ministern avstyr Novaks fortsatta perforering av grundbultarna som bär upp yttrandefriheten. Det är sannolikt en from förhoppning eftersom Anette Novak varit obrottsligt lojal med uppdraget. Hoppet får ställas till justitieminister Morgan Johansson som har ansvaret för grundlagarna.

Lösningen på bekymret att finansiera journalistik och opinionsbildning står inte att finna i ett stöd baserat på kvalitet. Alla former av selektivt stöd som berör den fria åsiktsbildningen bör utmönstras, även stödet till litteratur, film och tidskrifter. Skattesatserna på upplagor eller annonsintäkter bör likställas.

Vill samhället understödja det fria ordet ekonomiskt kan det ske genom att sänka de sociala avgifterna för bokförlag, tidningsföretag, filmskapare, webbtidningar, radio- och tv-bolag och övriga former av masskommunikation som faller in under tryckfrihetsförordningen eller yttrandefrihetsgrundlagen. Visst finns gränsdragningsproblem med ett sådant system. Men det är sannolikt enda sättet att bevara yttrandefriheten som en ögonsten i ett fritt rike.